

ANDREI KURKOV

HARMAAT MEHILÄISET

SUOMENTANUT ARJA PIKKUPEURA

HELSINGISSÄ KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

Venäjänkielinen alkuteos Серые пчелы

First published in 2018

Copyright © 2019 by Diogenes Verlag AG, Zürich

All rights but Russian and Ukrainian reserved

Esipuhe suomennettu englanninkielisestä laitoksesta

Grey Bees (MacLehose Press, 2020)

Suomenkielinen laitos © Kustannusosakeyhtiö Otava 2023

ISBN 978-951-1-46481-5

OTAVA
KIRJAPAINO

Keuruu 2023

Kirjailijan esipuhe

SEITSEMÄN VUOTTA SITTEN, vuonna 2013, Vladimir Putin epäonnistunut yritys repäistä Ukraina irralleen Euroopasta ja liittää se ”veljeskansojen perheeseen” eli elvyttämäänsä versioon Neuvostoliitosta johti vallankumoukseen Ukrainassa. Euro-maidaniksi nimetyn kansannousun seurauksena kansakunnan Venäjä-mielinen poliittinen eliitti joutui pakenemaan tuolloisen presidentti Viktor Janukovytsin johdolla Kiovasta Moskovaan.

Kun valta Ukrainassa vuonna 2014 oli siirtynyt Eurooppa-mielisten voimien käsiin, Venäjä onnistui kaappaamaan Ukrainalle kuuluvan Krimin niemimaan ja lähettämään upseereja, vapaaehtoisia ja aktivisteja Donetskiin, Luhanskiin, Harkovaan, Odessaan ja muihin Ukrainan itä- ja eteläosan kaupunkeihin tarkoituksenaan lietsoa Kiovan vastaisia kansannousuja. Niin alkoi sota, jonka Venäjä ei tahdo päättävän ja jota se säännöllisin väliajoin ruokkii sotilailla sekä tuhansilla tonneilla kalustoa ja ammuksia. Putinin laskelma on yksinkertainen: Ukrainaa, jonka itäisillä alueilla vallitsee pysyvä sotatila, ei koskaan tulla toivottamaan täysin tervetulleeksi Eurooppaan tai muuhun maailmaan.

Maailma tuntuukin toden totta laajalti unohtaneen Ukrainan ja sen sodan, niin kuin se aina unohtaa ”hiljaiset” päättymättömät konfliktit. Ukrainan joukkojen ja emämaasta irtautuneiden Donetskin ja Luhanskin ”kansantasavaltojen” Venäjä-mielisten separatistien välinen rintamalinja on noin 450 kilometriä pitkä. ”Harmaa vyöhyke” näiden kahden osapuolen välillä on saman-

pituinen, mutta sen leveys vaihtelee useasta sadasta metristä useisiin kilometreihin riippuen sotatoimien intensiteetistä ja maastonmuodoista kullakin rintamaosuudella.

Valtaosa harmaan vyöhykkeen kyllien ja kaupunkien asukkaista lähti heti konfliktin alettua, he hylkäsivät asuntonsa, talonsa, puutarhansa ja maatilansa. Eräät pakenivat Venäjälle, toiset muuttivat Ukrainan rauhalliseen osaan, kolmannet taas liittyivät separatisteihin. Silti siellä täällä oli muutamia itsepäisiä asukkaita, jotka eivät suostuneet hievahtamaan paikoiltaan. Nämä kotikonnuilleen sodan keskelle jääneet ihmiset kuuntelevat ammusten ujellusta päänsä yllä ja lakaisevat tarvittaessa sirpaleita pois pihaltaan. Muutamia jääräpäitä on jo menehtynyt, mutta toiset ovat selviytyneet tässä uudessa, oudossa ja ankarassa todellisuudessa, aiemmin tiheästi asutuissa mutta nyt elämästä tyhjenneissä kylissään, joiden kaikki kaupat, postitoimistot ja poliisiasemat on suljettu. Kukaan ei tiedä, kuinka paljon ihmisiä on jäänyt harmaalle vyöhykkeelle, sodan sisälle. Heidän luonaan vierailevat ainoastaan Ukrainan sotilaat ja separatistitaistelijat, jotka joko etsivät vihollista tai poikkeavat silkasta uteliaisuudesta katsomaan, onko joku vielä hengissä. Paikalliset, joiden keskeinen tavoite on selviytyä elossa, kohtelevat molempia osapuolia äärimmäisen diplomaattisesti ja nöyrän hyväsydämisesti.

Talven 2015 jälkeen olen tehnyt kolme matkaa Donbasiin, Ukrainan itäisille alueille, joihin Donetsk, Luhansk ja harmaa vyöhyke sisältyvät. Pääsin todistamaan, kuinka väestön sodan ja kuolemanpelko vähä vähältä muuttuu apatiaksi. Näin, kuinka sodasta tulee arkipäivää, kuinka ihmiset yrittävät olla huomauttamatta sitä ja opetella elämään sen kanssa niin kuin se olisi öy-käröivä juoppo naapuri. Tämä kaikki vaikutti minuun niin syvästi, että päätin kirjoittaa romaanin. Sen keskiössä eivät olisi sotatoimet ja sankarilliset sotilaat vaan tavalliset ihmiset, joita sota ei ole saanut pakotettua lähtemään kodeistaan.

Näillä ihmisillä on tiettyjä yhteisiä piirteitä. He yrittävät pysytellä huomaamattomina, lähes kasvottomina, osin siksi, ettei sota havaitsisi heitä. Tosin hiilikaivosten ja metalliteollisuuden Donbasissa he ovat olleet sellaisia aina. Neuvostoaikoina nämä ihmiset esittivät ylpeinä huomaamatonta rooliaan ”teollisuuden suuressa kokonaisuudessa”. Venäläiset keksivät heille jopa oman nimityksen, ”donbasilaiset”, aivan kuin he olisivat kaivosten ja kuonakasojen lapsia ilman etnisiä juuria.

Kirjani päähenkilö Sergeitš, työkyvyttömyyseläkeläinen ja innokas mehiläishoitaja, kuuluu näihin ”donbasilaisiin”. Kohtalon tuulet kuljettavat hänet Krimille, missä hän toivoo mehiläisensä saavan kunnon loman. Sergeitšin oleskelu etelässä muodostuu kuitenkin koettelemukseksi. Sinnikkäistä yrityksistään huolimatta hän ei onnistu pysymään täysin puolueettomana, kun joutuu seuraamaan jatkuvaa sortoa, jota uudet vallanpitäjät kohdistavat Krimin tataareihin. Hänen sympatiansa näitä islaminuskoisia ihmisiä kohtaan herättää epäluuloa Venäjän turvallisuuspalvelussa, pahamaineisessa FSB:ssä, ja mikä hälyttävintä, se vaarantaa hänen rakkaat mehiläisensä.

Krimillä vierailin perheineni viimeksi tammikuussa 2014. Jo ennen niemimaan liittämistä Venäjään kaikkialla Sevastopolissa liehui Venäjän lippuja. Tämän romaanin loppupuoli on eräällä tapaa henkilökohtainen hyvästijättöni Krimille, jota ei enää kenties koskaan ole olemassa.

En myöskään tiedä, koska palaan seuraavan kerran Itä-Ukrainaan tai koska konflikti päättyy. Toivon silti vilpittömästi, että sota jättää harmaan vyöhykkeen asukkaat rauhaan, että se kaikkoo ja että Donbasin mehiläisten tuottamasta hunajasta katoaa ruudin kitkerä jälkimaku.

Andrei Kurkov

Kiova, 2020

1.

KYLMÄ PAKOTTI SERGEI Sergeitšin jalkeille aamukolmen kieppeillä. *Mökkikulta*-lehden kaavion mukaan omin käsin väsätyt kamiina, jossa oli lasiluukku ja kaksi keittolevyä, ei enää suonut lämpöä. Viereiset peltiämpärit paljastuivat tyhjiksi: kun hän pimeässä pisti kätensä lähempään niistä, sormiin osui vain hiilten muruja.

– Hyvä on! hän mutisi unenpöpperöisenä, kiskoi sitten housut jalkaansa, työnsi paljaat jalat huopikkaista katkaistuihin tohveleihin, heitti sisäturkin ylleen, nappasi ämpärit ja lähti pihalle.

Hän pysähtyi vajan takana olevan hiilikasan luo. Lapio löytyi paljaalla silmällä – pihalla oli paljon valoisampaa kuin sisätiloissa. Hiilet kolisivat iskeytyessään tyhjän ämpärin pohjaan. Kun ensimmäinen kerros oli peittänyt pohjan, putoavien hiilten kolinakin tukahtui äänettömäksi.

Jostain kaukaa kajahti tykinlaukaus. Puolen minuutin kuluttua toinen laukaus, joskin ilmeisesti toiselta puolelta.

– Jaa, eiköhän poljiä nukuta? Vai lämmitelläkö meinasivat? Sergeitš murahti nyrpeänä.

Palattuaan pimeyden halki sisään hän sytytti kynttilän. Siitä tulvahti nenään miellyttävä, lämmin ja hunajainen tuoksu. Herätyskello tikitti hiljaa, tutusti ja rauhoittavasti.

Kamiinassa oli vielä vähän lämpöä jäljellä, mutta pakkasesta tuotuja kylmiä hiiliä ei siltikään saanut syttymään ilman las-tuja ja paperia. Kun sinertävät tulenlieskat viimein loimotti-

vat korkeina nokisen luukun takana, isäntä meni pihalle toistamiseen. Idästä kantautui kaukaista jylinää, jota talon sisällä ei juuri kuullut. Ulkona hänen huomionsa tosin kiinnittyi toiseen, lähempää tulevaan ääneen: naapurikadulla ajoi selvästi auto. Aikansa ajettuaan se pysähtyi. Kylässä oli vain kaksi katua: Leninin katu ja Ševtšenkon katu sekä lisäksi Mitsurinin poikkikatu. Hän asui Leninin kadulla, ei kovin ylväässä yksinäisydessään. Auto taas oli ajanut Ševtšenkon katua. Sielläkään ei ollut jäljellä kuin yksi asukas, Paška Hmelenko, hänen lailaan varhain eläköitynyt ja likimain ikätoveri, lapsuuden vihamies ihan kyläkoulun ykkösluokalta asti. Paškan kasvimaa oli Horlivkaan päin, eli hän asui yhtä katua lähempänä Donetskia kuin Sergeitš. Sergeitšin kasvimaa taas oli Slovjanskin puolella. Kasvimaa vietti kohti peltoa, joka myös alkuun alamäkeen laskettuaan kääntyi kohoamaan ylämäkeen, Ždanivkan suuntaan. Ždanivkaan asti ei kasvimaalta näkynyt, se jäi jotenkin harjanteen taakse. Siihen harjanteeseen korsunsa ja taisteluhautansa kaivanut Ukrainan armeija antoi kyllä silloin tällöin kuulua itsestään. Ja vaikkei antanutkaan, Sergeitš tiesi silti sen olevan siellä, vasemmalla metsäkaistaleesta, jonka viereisellä soratiellä traktorit ja kuorma-autot ennen olivat huristelleet. Siellä he kököttivät korsuissaan ja taisteluhautoissaan. Ovat kököttäneet jo kolme vuotta. Ihan samalla lailla kuin tšekäläinen poppoo on kököttänyt Venäjän monikansallisten sotajoukkojen seurassa Paškan kotikadun takana, siis tuolla puolen Ševtšenkon katua, kasvimaita ja vanhaa, jo neuvostoaikoina istutettua aprikoositarhaa ja sodan takia viljelijöittä jäänyttä peltoa, joka on yhtä hylätty kuin tämä Sergeitšin kasvimaan ja Ždanivkan välinen pelto. Kylläpä onkin hiljaista! Hiljaisuutta on kestänyt jo kaksi viikkoa. Eivät ammu toisiaan kohti. Lienevätkö kyllästyneet? Säästelevätköhän ammuksia ja patruunoita tulevia varten? Tai ehkä eivät halua häiritä Pikku Starhorodivkan kahta viimeistä asukasta, jotka ovat takertuneet taloihinsa ja tontteihinsa tiu-

kemmin kuin koira rakkaaseen luuhun. Muut Pikku Starhorodivkan asukkaat olivat halunneet lähteä heti sotatoimien alettua, ja niin he olivat tehneetkin. Siksi että hengen menettäminen pelotti heitä enemmän kuin omaisuuden menettäminen, ja kahdesta pelosta he valitsivat vahvemman. Sergeitš ei ollut säikkynyt sitä, että henki menee sodan takia. Sota oli herättänyt hänessä jonkinlaista hämmennystä ja tehnyt hänet yllättäen välinpitämättömäksi kaikkea ympärillä olevaa kohtaan. Kaikki tunteet tuntuivat kadonneen, paitsi yksi, vastuuntunto. Tämä tunne saattoi saada hänet levottomaksi mihin vuorokauden-aikaan tahansa, ja se kohdistui ainoastaan hänen mehiläisiinsä. Nyt ne kuitenkin talvehtivat paksuseinäisissä pesälaatikoissaan suojanaan suljetut kannet ja kakkukehien päälle pannut huopalevyt. Ulkopuolelta sivuseinät ovat rautalevyjen suojassa. Vaikka pesät ovat vajan sisällä, hutiammus voisi osua niihin kummalta puolelta tahansa. Silloin sirpaleet viiltäisivät ensin rautaa, eikä niihin ehkä enää jäisi voimaa läpäistä pesien puuseiniä ja kylvää kuolemaa mehiläisten keskuuteen.

2.

PAŠKA TULI TAPAAMAAN Sergeitšiä puolenpäivän aikaan. Isäntä oli juuri kaatanut kamiinaan toisen ämpärillisen hiiliä ja laskenut teepannun levyille. Hän oli kaavaillut juovansa teetä yksin, mutta siitä ei tullut mitään.

Ennen kuin päästi kutsumattoman vieraan sisään, hän peitti seinustalla vartiossa seisovan kirveen luudalla. Paškallahan saattoi olla itsepuolustusvälineenä pistooli tai vaikka kalašnikov! Mistäs sen tietää! Kirveen eteisessä nähtyään hän alkaisi tapansa ja taitonsa mukaan irviä kuten aina, kun halusi osoittaa pitävänsä juttukumppania typeränä. Sergeitšillä taas oli itsepuolustukseksi vain kirves. Ei mitään muuta. Kun sen asettaa yöksi sängyn alle, nukkuu syvää ja rauhallista unta. Ei nyt tietenkään aina.

Sergei Sergeitš avasi Paškalle oven ja hymähti. Tuo ei kovinkaan hyväntahtoinen hymähdys ilmaisi mielialaa: hetkessä hän rojautti Ševtšenkon kadulla asuvan naapurin niskaan kasan syytöksiä, joiden viimeinen käyttöpäivä ei tuntunut koittavan koskaan. Mieleen palasi, miten Paška oli kiusannut ja rökitänyt häntä vaivihkaa, kannellut opettajalle ja estänyt kopioimasta läksyjä. Sanotte nyt: neljässäkymmenessä vuodessa olisi jo voinut antaa anteeksi ja unohtaa kaiken! No antaa anteeksi toki. Mutta miten voisi unohtaa, kun luokalla oli ollut seitsemän tyttöä ja vain kaksi poikaa, hän ja Paška. Sergeitšillä ei siis ollut luokalla ystävää, oli vain vihollinen! Vaikka ”vihollinen” kuulos- taakin liian painokkaalta ja vakavalta sanalta.

– No terve, Seryi! Paška tervehti hieman jäykästi astuessaan sisään. – Yöllä saatiin sähköä! hän ilmoitti ja mittaili katseellaan luutaa aikoen huiskia sillä lumet kengistään.

Luutaan tarttuessaan hän näki kirveen ja virnisti.

– Valehtelet! Sergeitš vastasi tyyneästi. – Jos olisi saatu sähköä, olisin herännyt siihen. Minulla on aina valot päällä, että huomaisin, kun sähköä tulee!

– Nukuit varmaan sikeästi. Nukut niin, ettet herää räjähdysseenkään. Puoli tuntia sitä vain annettiin. Katso vaikka, hän sanoi näyttäen isännälle puhelintaan. – Ehdin ladatakin! Tahdotko vaikka soittaa jollekulle?

– Kelle minä nyt soittaisin! Otatko teetä? Sergeitš kysyi edes vilkaisematta puhelinta.

– Mistäs sinulla teetä on?

– Jaa että mistä?! Protestanteilta!

– Kappas! ihmetteli Paška. – Minulta loppui jo aikapäiviä sitten.

Istutaan pöytään, Paška selin kamiinaan päin. Siitä ja sen kattoon kohoavasta rautahormista uhkuu lämpöä.

– Miten tämä on näin laihaa? marisi vieras vilkaistuaan kuppiin. Kysäisi kuitenkin perään erilaisella, ystävällisemmällä äänellä: – Ei satu mitään purtavaa olemaan?

Sergeitšin katseeseen kohosi kiukku.

– Minulle ei kiikuteta humanitaarista apua yöaikaan!

– Ei minullekaan.

– Mitäs sinulle kiikutetaan?

– Ei mitään!

Sergeitš hymähti ja hörppäsi teetä.

– Niin että eikö sinulla muka käynyt viime yönä kukaan?

– Miten niin, näitkö?

– Joo, hain hiiliä, kun tuli kylmä.

– Niin, siis meikäläisiä olivat, tuolta! Paška heilautti päätään.

– Tiedustelureissulla.

- No mitäs ne sai tiedusteltua?
- Tarkastivat onko kylässä ”ukreja”, Ukrainan armeijan sotilaita!
- Valehteletko? Sergeitš naulitsi katseensa Paškan villisti pälyileviin silmiin.

Tämä antautui oitis kuin seinää vasten pantuna.

– Joo, valehtelen, hän tunnusti. – Mitä lie poikia. Horlivkasta sanoivat olevansa. Tarjosivat Audia kolmellasadalla taalalla, ilman papereita.

– No ostitko? Sergeitš hymähti.

– En kai minä nyt ääliö ole, Paška vastasi päättään pyöritellen.

– Jos olisin mennyt hakemaan rahaa kotoa, olisivat tuikanneet puukon selkään! Kai minä nyt tiedän, miten nämä hommat menee.

– Miksei ne tulleet minulta kysymään?

– Sanoin niille, että olen kylän ainoa asukas. Eikä Ševtšenkon kadulta nyt pääse ajamaan Leninin kadulle. Siinä Mitkovien talon vieressä on se ammuskuoppa. Tankilla vain pääsee!

Sergeitš ei sanonut mitään. Katseli vain Paškaa, ovelaa naama- taulua, joka passaisi mainiosti monta kertaa kiinni jääneelle, turpiinsa saaneelle ja siitä syystä säikylle ikääntyneelle taskuvar- kaalle. Paškaa, joka neljäkymmenenyhdeksän ikäisenä vaikutti kymmenen vuotta Sergeitšiä vanhemmalta. Se johtui joko lähinnä maantienvärisestä ihosta tai raapiutuneista poskista – ihan kuin hän olisi koko ikänsä raakannut niitä tylsällä partahöylällä ja pilannut ihonsa. Sergeitš katseli häntä ja ajatteli, ettei olisi enää koskaan suostunut juttelemaan hänen kanssaan, elleivät he olisi jääneet kaksin tänne kotikylään. He olisivat eläneet rinnakkain kumpikin omalla kadullaan omaa elämänsä. Sergeitš itse Leni- nin kadulla ja Paška Ševtšenkon kadulla. Eivätkä he olisi jutelleet toisilleen koko ikänään kuolemaan asti. Jos ei olisi tullut sota.

– Eipä ole täälläpäin tulitettu pitkään aikaan, vieras huohti.

– Hatnan tienoilla paukuttivat tykeillä ennen vain yöaikaan, mutta nyt jo päivisinkin! Mitenkäs sinä muuten... Paška jat-

koi painaen päättään vähän alemmas, – jos meikäläiset pyytävät jotain, suostutko?

– Mitkä ”meikäläiset”? Sergeitš kysyi tyyliä.

– No meikäläiset, donetskiläiset! Mitä sinä hölmöilet?

– Minun meikäläiseni ovat vajassa, enkä tiedä mitään muita meikäläisiä. Sinäkään et ole minulle erityisen meikäläinen!

– Lopeta jo tuo äksyily. Etkö nukkunut kylliksi? Paškan suu vääntyi nyrpeään ilmeeseen. – Vai ovatko mehiläisesi paleltuneet, ja minä saan kiukut niskaani?

– Minä sinulle paleltumiset näytän! isännän äänessä kajahti uhka, josta oli leikki kaukana. – Jos sanot mitään pahaa minun mehiläisistäni...

– Älä nyt, minähän arvostan sinun mehiläisiäsi! Päinvastoin: olen huolissani niistä! Paška keskeytti kiireesti perääntyen.

– En tajua, miten ne pystyvät talvehtimaan. Eikö niillä ole vajassa kylmä? Minä paleltuisin siellä hengiltä!

– Niin kauan kuin vaja on ehjä, ei ole kylmä! Sergeitš tyyntyi.

– Valvon niitä. Tarkastan joka päivä.

– Miten ne nukkuvat pesissä? Paška kysyi. – Niin kuin ihmiset?

– Joo, ihan kuin ihmiset! Jokainen omassa sängyssä.

– Mutta eihän sinulla ole siellä lämmitystä! Vai oletko asentanut?

– Eivät ne tarvitse! Niillä on sisälämpö plus kolmekymmentäseitsemän. Lämmittävät itse itseään.

Mehiläisaiheeseen siirryttyään keskustelu kävi ystävällis-mielisemmäksi. Paška tajusi, että näin rauhallisten äänenpainojen vallitessa voisi poistuaakin. Pystyisi jopa hyvästelemään eikä kävisi niin kuin viime kerralla, kun Sergeitš oli saatellut hänet matkaan kirouksin.

– Oletko muuten miettinyt sitä eläkettä? hän kysyi lopuksi.

– Mitäpä miettimistä siinä? Sergeitš kohautti olkapäitään.

– Kun sota loppuu, posteljoonirouva tuo minulle kerralla kolmen vuoden eläkkeit. Sitten pääsen elelemään!

Paška hymähti aikoen jo piikitellä isäntää mutta pysyikin vaiti.

Ennen lähtöä hänen ja Sergeitsin katseet kohtasivat vielä kerran.

– Kuule, entäs jos, hän sanoi ojentaen taas kännykkäänsä naapurille, – nyt kun akussa on virtaa, jos soittaisit Vitalinallesi?

– Miten niin Vitalinalleni? Ei hän ole enää kahteentoista vuoteen ollut minun. Enkä soita.

– Entäs tyttärelle?

– Mene jo siitä! Sanoinhan minä, ettei ole ketään, kelle haluaisin soittaa!

3.

– MIKÄHÄN SE tuo nyt on? Sergeitš mietti ääneen.

Hän seiso i kasvimaan laidalla ja katseli valkeaa peltoa, joka las i Ždanivkan suuntaan leveänä kaltevana kielekkeenä ja kohosi sitten yhtä sulavasti ylös. Luminen horisontti kät i Ukrainan armeijan asemat. Sergeitš ei voinut nähdä niitä täältä. Matka oli pitkä, ja näöissäkin toivomisen varaa. Tuulensuojaksi rinteeseen istutettu metsäkaista loittoni oikealla pellon suuntaisena, paikoin tiheänä ja paikoin harvana. Ylös se tosin kohosi vasta notkelman jälkeen, Ždanivkaan kääntyvään mutkaan asti puut reunustivat suorana rivinä alhaalla kulkevaa soratietä, joka nyt lepäsi tyynesti lumen alla: sodan alun jälkeen kukaan ei ollut ajanut tiellä. Ennen vuotta 2014 sitä pitkin oli päässyt Svitleen ja Kalynivkaan sakka.

Tänne kasvimaan laidalle Sergei Sergeitšin tuli useimmiten päänsä johdattamana, ei niinkään jalkojensa kantamana. Pihamaal la hän liikkui usein tarkastellen tiluksiaan. Milloin poikkesi vajaan mehiläisten pakeille tai autotalliin vihreän farmari-Ladansa luo, milloin kävi katsomassa kivihiilikasaa, joka päivä päivältä pienetessäänkin takasi lämpöä huomiselle ja ylihuomiselle pitkällä liekillä palavilla hiilillään. Joskus jalat kantoivat hänet puutarhaan, ja silloin hän pysähtyi kylmän kohmettamien omena- ja aprikoosipuiden luokse. Silloin tällöin, vaikkakin harvemmin, hän osui aivan kasvimaan laidalle, missä maan loputon hankikuori murtui rasahdellen jalkojen alla. Täällä ei koskaan upottanut kovasti, sillä talven tuulet lennättivät lumen aina alas

pellolle, notkoa kohti. Niinpä sitä jäi vähänlaisesti ylös, myös Sergeitšin kasvimaalle.

Olisi kai pitänyt palata kotiin, päivä oli pian puoleessa, mutta tuo läikkä tuolla peltorinteessä ukrainalaisten taisteluhautojen ja Ždanivkan suunnalla vaivasi Sergeitšiä eikä päästänyt häntä lähtemään. Pari päivää sitten, kun hän oli edellisen kerran käynyt kasvimaan laidalla, lumivalkoisella pellolla ei ollut näkynyt yhtään läikkää. Pelkkää lunta, jota tuijottaessa alkaa kuulla valkeaa kohinaa, sellaista hiljaisuutta, joka nappaa sielun kylmiin kouriinsa eikä päästä irti pitkään aikaan. Hiljaisuus oli täällä tietysti erityislaatuista. Tutut äänet, joihin ei kiinnitä huomiota, muuttuvat myös osaksi hiljaisuutta. Esimerkiksi kaukaa kantautuva tykistön jyly. Nytkin – Sergeitš terästi kuuluaan – tuliteetaan jossain oikealla, viitisentoista kilometrin päässä, ja jossain vasemmalla myös, ellei se sitten ole kaiku.

– Jos se on joku ihminen? Sergeitš kysyi taas itseltään ääneen läikkää katsellen.

Hetkisen ilma näytti läpikuultavammalta.

”Mikä muu se nyt voisi olla?” hän mietti. ”Olisipa kiikari, niin näkisin selvästi! Ja olisin jo sisällä lämpimässä... Olikohan Paškalla kiikaria?”

Nyt jalat kantoivat häntä ajatusten suuntaan, Paškan luo. Mitkovien talon viereinen räjähdyskuoppa oli jo jäänyt taa. Sitten eteenpäin Ševtšenkon katu, sen taannoisen auton rengasuraa myöten. Siitä autosta Paška oli toki saattanut puhua totta tai oli saattanut valehdellakin – väliäkö sillä.

– Onko sinulla kiikaria? hän kysyi edes tervehtimättä, kun lapsuuden vihamies avasi oven.

– Onhan minulla, mutta mihin sinä sitä kyselet? Paška oli ilmiselvästi myös päättänyt jättää tervehdykset väliin: mitä sitä turhia höpistemään.

– Tuolla minun puoleisellani pellolla makaa jokin. Saattaa olla ruumis.

– Hetkinen! Paškan silmiin syttyi utelias kipinä. – Odotas vähän!

He ohittivat Mitkovien talon ammuskuopan.

Matkalla Sergeitš vilkaisi taivaalle. Se tuntui jo tummenevan, vaikka lyhimmätkään talvipäivät eivät pääty puoli kahden aikaan. Sitten hän silmäisi massiivista vanhaa kiikaria, joka keikkui ruskeassa nahkanauhassaan Paškan sisäturkin pullottavalla rintamuksella. Rintamus ei tietenkään olisi pullottanut tuohon tapaan, jos Paška ei olisi kääntänyt lammasturkiskauluksen liepeitä sisäänpäin. Itse kaulus törrötti aitana laihan kaulan ympärillä ja suojaasi häntä vastuullisesti pakkasviimalta.

– No missä? Paška kysyi. Hän oli nostanut kiikarin silmilleen heti heidän päästyään kasvimaan laidalle.

– Katso tuonne, suoraan ja vähän oikealle, rinteeseen! Sergeitš neuvoi kädellään viittoen.

– Jaha, jaha, Paška hoki. – No niin! Nyt näkyy!

– Mikä siellä on?

– Sotilaan ruumis. Mutta kumman puolen? Ja missähän sen tunnuksot ovat? Ei kyllä näy. Jäänyt huonoon asentoon!

– Anna kun katson! Sergeitš pyysi.

Paška otti kiikarin kaulastaan ja ojensi sen hänelle.

– Tuossa, mehiläishoitaja! Jospa sinulla on tarkemmat silmät!

Kaukaa tummalta näyttänyt läikkä paljastui lähennettäessä vihreäksi. Vainaja makasi oikealla kyljellä, takaraivo Pikku Starhorodivkaan päin eli kasvot ukrainalaisten taisteluhautoihin päin.

– Mitä näkyy? Paška kysyi.

– Jaa mitä näkyy? Makaa. Kuollut on. Sotilas. Piru ties kummalta puolelta! Voi olla niitä tai näitä!

– Selvä, Paška nyökkäsi. Pään liikahdus korkealle nostetun lampaannahkakauluksen suojissa hymyilytti Sergeitšiä, joka oli jo ehtinyt laskea kiikarin.

– Mitä sinä nyt? Paška kysyi epäluuloisena.

– Näytät ihan kirkonkellolta sen kauluksesi kanssa. Pää on hirveän pieni noin uhkeisiin varusteisiin!

– On mikä on, Paška irvisti. – Pieneen päähän on kyllä vaikeampi osua kuulalla, mutta noin isoon kuin sinulla osuu kilometrinkin päästä!

Vaiti ja toisiaan katsomatta he tallustivat puutarhan, kasvi-
maan ja pihan yhdistelmän halki, aina Leninin kadulle vie-
vän portin luo. Portilla Sergeitš pyysi Paška jättämään kiika-
rin hänelle muutamaksi päiväksi. Paška suostui. Sitten hän lähti
taakseen katsomatta kohti Mitšurin poikkikatua.

4.

YÖLLÄ SERGEI SERGEITŠ ei herännyt palelemiseensa vaan ulkoiseen, unessa koettuun kylmyyteen. Tarkemmin sanottuna hän uneksi olevansa sotilas. Hankeen ja hirmuiseen pakaseen surmattuna hylätty. Kuolleella ruumis jäykistyy muutenkin, mutta tässä tapauksessa se suorastaan kivettyi ja alkoi itse hohkaa kylmyyttä. Sen kiviruumiin sisällä Sergeitš makasi. Hän tunsi kylmää kauhua niin unessa kuin sen ulkopuolella, omassa kehossaan. Sieti sitä kunnes uni päättyi. Heti unen hellitettyä hän nousi vuoteesta, mutta odotteli kunnes unen kylmyydestä johtuva sormien vapina lakkasi. Hän lisäsi hiilenmuhkuroita kamiinaan ja istahti pimeässä pöydän ääreen.

– Mikähän minulta unen vei? hän kuiskasi.

Siinä hän istuksi puolisen tuntia. Silmät tottuivat pimeään. Huoneen ilma oli jakautunut vaakasuoriin kerroksiin. Nilkkoja paleli, olkapäillä ja kaulalla oli lämmin.

Huokaisten Sergeitš sytytti vahakynttilän, meni vaatekaapin luo ja avasi sen vasemman oven. Kohotti kynttilää sisään nähdäkseen. Siellä tyhjien henkareiden keskellä riippui vaimon, entisen Vitalina-puolison, leninki. Vaimo oli jättänyt sen tarkoituksella. Ilmeiseksi vihjeeksi. Kuin yhdeksi syyksi lähtöönsä.

Pikkuisen värisevän liekin valossa leninkikankaan kuvio ei erottunut kovin selvästi, mutta se ei ollut tarpeenkaan. Sergeitš muisti sen ulkoa, hän muisti koko yksinkertaisen kuvioaiheen:

vaaleansinisellä kankaalla juoksi tiheänä virtana suuria punamuurahaisia, toiset ylöspäin ja toiset alaspäin, niitä oli varmaan tuhansittain! Hyvä ihme, kuinka jonkun vaatesuunnittelijan päähän oli pälkähtänytkin moista? Ihan toista kuin jokin yksinkertainen ja kaunis malli, kuten yleensä käytetyt pilkku-, päivänkakkara- tai orvokkikuviot.

Tapansa mukaan Sergeitš nipisti kynttilänliekin sammuksiin oikean käden peukalolla ja etusormella. Makea jäähyväissavu kohosi nenään. Hän paneutui taas makuulle. Peiton alla oli lämmintä. Näin lämpimässä unetkin olisivat varmaan lämpöisiä eivätkä kylmän kauhun kyllästämiä!

Silmät painuivat kiinni itsestään ilman että hänen tarvitsi niitä sulkea. Jo puoliuneen vaivuttuaan hän näki uudelleen muurahaisleningin. Tällä kertaa se ei tosin ollut kaapissa vaan Vitalinan yllä. Se oli pitkä, alle polven ulottuva. Muurahaiset näyttivät kipittävän kankaalla siksi, että Vitalina kulki pitkien Leninin katua, ja tuulenvire leyhytti leningin helmaa. Eikä Vitalina astellut vaan lipui eteenpäin, aivan samalla tavalla kuin oli lähtenyt portista kadulle ensimmäisen kerran. Voisi sanoa hänen tehneen ulostulon esitelläkseen itseään kadulle ja kylälle kuin jotain tärkeää asiakirjaa, jonka pelkkä näkeminenkin saisi kaikki vastaantulijat kavahtamaan kauemmas. Silloin ensimmäisenä päivänä Vinnytsjasta tänne muutettuaan hän ei ollut vielä edes purkanut kaikkia kassejaan ja matkalaukkujaan, mutta muurahaisleningin hän oli kaivanut heti esiin, silittänyt, pukeutunut ylleen ja lähtenyt kadun päässä kohoavalle kirkolle. Sergeitš oli yrittänyt estellä häntä ja suostutellut pukemaan jotain muuta, mutta ehei! Vitalinan luonteen ja kauneuden rakkauden kanssa oli hankala pärjätä. Jopa mahdotonta.

Vaimo oli silloin luullut, että Sergei lähtisi seuraksi kävelylle, mutta mies oli saattanut hänet vain portille. Siitä pitemmälle hän ei kehdannut punamuurahaisiin sonnustautuneen vaimon seurana kävellä.

Vitalina oli siis kävellyt yksin, rohkeasti ja jopa röyhkeästi keinahdellen. Näky oli houkutellut sekä mies- että naispuoliset naapurit kurkkimaan aidanvieriltä, porteilta ja ikkunoista. Silloinhan kylässä oli ollut elämää – melkein joka pihassa oli helisyt lasten nauru.

Selvähän se, että vaimon käytöstä oli muutamia päiviä puitu koko kylän voimin.

Mutta eihän Sergeitš ollut Vitalinaan leningin takia ihastunut ja häntä vaimoksi ottanut. Ilman leninkiä Vitalina oli vielä paljon kauniimpi ja kuului yksin hänelle! Harmi vain, ettei niin pitkään kuin hän olisi toivonut.

Kumma kyllä Sergeitšin näkemä uni näytti Vitalinan ensimmäisen kyläpromenadin toisenlaisena kuin se oli todellisuudessa mennyt. Unessa Sergeitš asteli vaimon rinnalla häntä kädestä pitäen. Tervehti naapureita ja nyökkäili, vaikka näiden katseet liimautuivat muurahaisleninkiin kuin kärpäset kesäisin pöydän ylle ripustettavaan kärpäspaperiliuskaan.

Unessa he kävelivät kirkolle saakka mutta eivät astuneet sisään sen avoimista ovista vaan kiersivät Jumalan huoneen ja astuivat hautausmaalle, jonka vaitonaiset ristit ja hautakivet veivät ihmiltä halun hymyillä ja puhua suureen ääneen. Siellä Sergeitš vei Vitalinan alle viidenkymmenen ikäisinä menehtyneiden vanhempiansa haudalle ja näytti sitten muidenkin sukulaistensa haudat: isän siskon miehineen ja juovuspäissään kolarissa kaksine poikineen kuolleen serkkupojan. Eipä hän unohtanut sitä sukulaistyttyöäkään, joka oli piilotettu aivan hautausmaan laidalle jyrkänteen reunalle, ja ainoastaan siitä syystä, että hänen isänsä oli riitaantunut kyläneuvoston puheenjohtajan kanssa, ja tämä oli sitten costanut valtapiirinsä rajoissa olevilla konsteilla.

Jos asuu pitkään samoilla seuduilla, hautausmaalta löytyy aina enemmän sukulaisia kuin heitä elää porskuttaa ympärillä.

Täten muisti vihjasi innoittuneelle unennäkijälle, että he olivat toden teolla käyneet hautausmaalla toisena tai kolmantena

päivänä Vitalinan tulon jälkeen, joskin vaimo oli silloin ollut asianmukaisessa kokomustassa asussa. Musta sopikin hänelle todella hyvin, siltä Sergeitsistä oli tuolloin tuntunut.

Ulkoa kuului kova jyrähdys. Sergeitš säpsähti ja kadotti unen juonilangan. Katosivat niin hautausmaa, Vitalina muurahaisleningissään kuin hän itsekin. Aivan kuin elokuvateatterissa, kun filmi katkeaa projektorissa kesken esityksen.

Tuo jyrähdys ei saanut Sergeitšiä avaamaan silmiään.

”Jossain räjähti”, hän ajatteli. ”Ei kovin lähelläkään, isoa kaliperia vain! Jos olisi ollut lähellä, olisin lentänyt sängystä. Jos taloon olisi osunut, olisin jäänyt siihen uneen, jossa oli mukavampaa ja lämpimämpää kuin elämässä. Eikä muurahaisleninkikään enää ärsyttänyt vaan oikeastaan ihan miellyttikin.”

5.

– SEHÄN ON ihan niiden jaloissa! Paška ei kätkenyt kiukkuista hämmennystään. – Olisivat nyt voineet hakea pois!

Raunioiksi pommitetun kirkon suunnalta puhalsi kylmä viima. Paška koetti suojautua siltä vetämällä päätänsä sisäturkin kauluksen suojiin. Hänen juro profilinsa toi Sergeitšin mieleen jonkin neuvostoaikaisen historian oppikirjan vallankumouskuvan.

He seisoivat taas kasvimaan laidalla. Paška oli mököttänyt aamusta saakka. Synkkänä hän oli tunti sitten avannut oven Sergeitšin koputtaessa, eikä ollut pyytänyt sisään. Tosin hän oli laittautunut nopeasti valmiiksi eikä ollut kieltäytynyt lähtemästä lapsuuden vihamiehen seuraksi kasvimaan laidalle.

– Jospa se ei anna sinun nukkuakaan, hän jupisi matkalla.
– Minuahan juttu ei koske. Makaa siellä ja sillä selvä! Kuopataan ja peitetään se ennen pitkää kumminkin.

– Mutta sehän on ihminen! Sergeitš yritti selittää näkökantaansa, unohtaen katsoa jalkoihinsa ja siksi kompastellen.

– Ihmisen pitää joko elää tai maata haudassa!

– Vielä se sinne pääsee, Paška huitaisi kädellään. – Ajallaan kaikki pääsevät!

– Mutta jos ryömittäisiin sinne ja raahattaisiin se edes metsäkaistalle, ettei olisi silmissä?

– Minä en ryömi! Ryömikööt ne, jotka hänet sinne passittivat!

Paškan äänensävyistä mehiläishoitaja päätteli keskustelun turhaksi. Silti hän jatkoi sitä.

Hän jatkoi sitä silloinkin, kun he pysähtyivät alas viettävän pellon reunan tallatulle lumelle.

– Anna kiikari! Paška vaati.

Pariminuuttisen tähystelyn aikana Paškan suupielet vääntyivät alas. Hän ei pitänyt näkemästään sen enempää kuin Sergeitskään, joskin näkymä herätti hänessä ihan toisenlaisia ajatuksia kuin mehiläishoitajan mielessä.

– Jos tuo on lähtenyt ryömimään noitten suunnasta, se on ukri, Paška rupesi pohtimaan ääneen laskettuaan kiikarin silmiltään.

– Jos taas noita kohti, se on meikäläinen! Jos tietäisi että on meikäläinen, voisi sanoa Karuselinon pojille, saisivat hakea tuon yöllä pois. Mutta kun se makaa poikittain! Ei voi arvata, mistä se on siihen ryöminyt tai kävellyt! Kuulitko muuten yöllä paukun, Seryi?

– Joo, Sergeits nyökkäsi.

– Taisivat osua hautausmaahan!

– Ketkä siis?

– Piru tietää! Ei sinulta muuten teetä liikenisi?

Sergeits puraisi huultaan. Oli noloa kieltäytyä, olihan Paška kuitenkin tullut tänne hänen kutsustaan, vaikka ei ollut halunnut!

– Liikenee, mennään!

Raskaiden kengänpohjien jauhama lumi rahisi jaloissa yhtä kuivasti kuin jäätynyt hiekka.

Sergeits kulki edellä ja mietti: mihin minä sitä teetä Paškalle ripottaisin? Jos tikkuaskiin, niin suuttuu, jos majoneesipurkkiin, tulee liikaa.

Kynnyksellä molemmat kopistelivat kenkiään betoniin saadakseen lumen irtoamaan.

Sergeits päätyi sittenkin ripottelemaan Paškalle teetä majoneesipurkkiin, mutta ei täyteen asti, vain noin kahden kolmasosan verran.

– Jätänkö kiikarin vielä sinulle vai oletko jo töllännyt tarpeeksesi? Paška kysyi yrittäen näyttää kiitolliselta.

– Jätä vain, pyysi mehiläishoitaja.

Tällä kertaa he erosivat hyvässä hengessä.

Yksin jäätyään Sergeitš käväisi vajassa talvehtivien mehiläisten luona. Tarkasti, oliko kaikki kunnossa. Sitten hän kurkisti autotalliin nähdäkseen vihreän farmari-Ladansa. Mietti, pitäisikö moottori käynnistää ihan tarkistuksen vuoksi, mutta pelästyi sitten mehiläisten hermostuvan siitä – nehän olivat ihan lähellä puuseinän takana, vaja ja autotalli olivat näet kuin kaksosveljiä ja melkein saman katon allakin.

Ulos alkoi jo laskeutua varhainen hämärä. Sergeitš oli varannut yöksi hiiliä. Hän kaatoi puoli ämpärillistä kamiinaan. Sulki luukun ja laski levyille vesikattilan. Tänäpä hänellä on illalliseksi tattaria suolan kera. Sitten hän lukee kirjaa kynttilänvalossa, kynttilöitä on nyt reilusti. Enemmän kuin kirjoja. Kirjat – kaikki vanhoja neuvostoaikaisia – ovat lasisessa astiakaapissa astiaston vasemmalla puolella. Vanhoja mutta helppolukuisia, kirjaimet selkeitä ja isoja, ja kaikki on niissä selvää, koska kerrotut tarinat ovat yksinkertaisia. Kynttilöitä on nurkassa kaksi laatikollista. Siellä ne lepäävät tiiviinä kerroksina, kerrosten välissä on aina vahapaperi. Tuo vahapaperi on hieno juttu sinänsä! Sen avulla voi sytyttää nuotion sateessakin. Tai vaikka myrskytuulella. Se kun syttyy, sitä ei sammuta mikään! Kun ammus osui puiseen Leninin kirkkoon (kaikki olivat sanoneet sitä Leninin kirkoksi, koska se oli Leninin kadun päässä), se paloi poroksi. Seuraa-aamuna Sergeitš meni katsomaan ja näki räjähdysken auki repäisemässä kivisessä sivurakennuksessa kaksi laatikollista tuohuksia. Hän otti ne, ensin yhden laatikollisen ja sitten toisenkin. Sillä tavalla hyvä palasi hyvän luo, kuten Raamatussa sanotaan. Kuinka monta vuotta hän olikaan lahjoittanut mehiläisvahaansa isälle kirkkoon. Nimenomaan kynttilöitä varten! Lahjoittanut lahjoittamistaan, ja sitten hän oli saanut kynttilät lahjaksi Herralta. Juuri oikeaan aikaan, kun sähköt olivat menneet. Nyt ne palvelevat häntä lampun sijaan. Pyhä asiahan sekin on, ihmisen elämän valaiseminen vaikeina aikoina!